

Reaching out to the Balkans in Times of Crisis: Report

Σε μία κρίσιμη περίοδο για τα Δυτικά Βαλκάνια, το Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) σε συνεργασία με το Woodrow Wilson Center for Scholars (Washington D.C.) οργάνωσαν ένα διήμερο συνέδριο στην Αθήνα, φιλοξενώντας διακεκριμένους πολιτικούς, ακαδημαϊκούς και ειδικούς από τις ΗΠΑ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Δυτικά Βαλκάνια. Το συνέδριο είχε δύο βασικούς στόχους: πρώτον, να αναγνωρίσει και να αναλύσει τα σημαντικότερα προβλήματα της περιοχής καθώς επίσης και να παρουσιάσει προτάσεις πολιτικής ώστε αυτά να αντιμετωπιστούν και δεύτερον, να ενισχύσει την περαιτέρω συνεργασία και τον συντονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ ως προς την πολιτική τους στα Δυτικά Βαλκάνια. Το συνέδριο είχε τέσσερα panels, τα οποία ανέλυσαν τα εξής θέματα αντιστοίχως: 1) την δυναμική των πιο σημαντικών διμερών διαφορών και προβλημάτων της περιοχής και πιο συγκεκριμένα το status του Κοσόβου, την κατάσταση στην Βοσνία και την διαφωνία της Ελλάδας με την FYROM ως προς την ονομασία της τελευταίας, 2) την παρούσα οικονομική κατάσταση στα Βαλκάνια (ειδικά μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και αργότερα ελληνικής κρίσης), 3) τον ρόλο που διαδραματίζουν οι πιο σημαντικοί εξωτερικοί παίκτες της περιοχής (όπως η ΕΕ, οι ΗΠΑ, το ΔΝΤ, η Ρωσία και η Τουρκία) και 4) τα σημαντικότερα εμπόδια ως προς το Ευρώ-Ατλαντικό μέλλον των κρατών της περιοχής αλλά και τις αναγκαίες πολιτικές που θα πρέπει να υιοθετηθούν ώστε να διευκολυνθεί αλλά και να επιταχυνθεί η Ευρώ-Ατλαντική τους πορεία.

Το πρώτο panel, το οποίο συντόνισε ο Πρέσβης (ε.τ.) Αλέξανδρος Μαλλιός και είχε τίτλο **“An overview of Outstanding Issues in the Balkans”**, είχε κεντρικούς ομιλητές τους: κ. Oliver Ivanovic (Κρατικού Γραμματέα στο Σερβικό Υπουργείο για το Κόσοβο), κ. Ylber Hysa (Κυβερνητικό Συντονιστή για το Βόρειο Κόσοβο, Πρίστινα), κ. Vladimir Todoric (Εκτελεστικού Διευθυντή του Center for New Policy και μέλος του Συμβουλίου Εξωτερικής Πολιτικής του Σερβικού Υπουργείου Εξωτερικών) και τον Καθηγητή κ. Ljubomir Frckoski (Καθηγητή του πανεπιστημίου St. Cyril and Methodius, Σκόπια). Το panel επικεντρώθηκε σε μεγάλο βαθμό στις τελευταίες εξελίξεις και στην δυναμική εξέυρεσης λύσης στο εκκρεμές ζήτημα του καθεστώτος του Κοσόβου, ιδιαίτερα μετά την συμβουλευτική γνώμη του ICJ επί του θέματος (22 Ιουλίου 2010) αλλά και τις επερχόμενες απευθείας διαπραγματεύσεις της Σερβίας με το Κόσοβο, υπό την διαμεσολάβηση της ΕΕ. Έμφαση δόθηκε επίσης στον αρνητικό ρόλο που διαδραματίζει η κοινή γνώμη στην εξέυρεση λύσεων και συμβιβασμών (ή στο ότι πολλές φορές χρησιμοποιείται από τις πολιτικές ηγεσίες σαν δικαιολογία) στις πιο σημαντικές διαφωνίες των κρατών της περιοχής.

Ο κ. **Ivanovic** επικεντρώθηκε στον επερχόμενο διάλογο ανάμεσα στο Βελιγράδι και την Πρίστινα. Κατά την άποψη του, ο χρόνος έναρξης καθώς επίσης και η agenda των διαπραγματεύσεων δεν είναι ακόμα ξεκαθαριστεί. Ο κ. Ivanovic θεωρεί πως ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος για να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις είναι η ενίσχυση της συνεργασίας της Σερβίας με το Κόσοβο σε σχετικά «εύκολα» θέματα (π.χ. αγνοούμενοι, επιστροφή προσφύγων, ενέργεια, μεταφορές, επικοινωνίες και CEFTA), η οποία θα

βοηθήσει στην δημιουργία ενός θετικότερου κλίματος ανάμεσα στις 2 πλευρές. Η agenda θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει και τρόπους αντιμετώπισης της ανεργίας στο Κόσοβο, αφού, κατά τον κ. Ivanovic, επηρεάζει αρνητικά τόσο τις ζωές των Αλβανών αλλά και των Σέρβων Κοσοβάρων και μπορεί μελλοντικά να οδηγήσει σε έντονες κοινωνικές αναταραχές. Σε ό,τι αφορά το τελικό αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων, ο κ. Ivanovic εκτίμησε πως αυτό δεν θα πρέπει να βλάπτει τα συμφέροντα ούτε της Σερβίας αλλά ούτε και του Κοσόβου. **Παρ'όλα αυτά, η Σερβία δεν σκοπεύει σε καμία περίπτωση να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσόβου, ενώ η κατάσταση στο Βόρειο Κόσοβο θα πρέπει να λυθεί αφού υπάρχουν τουλάχιστον 4 δήμοι, στους οποίους πλειοψηφούν οι Σέρβοι, οι οποίοι δεν πρόκειται να αναγνωρίσουν ποτέ την εξουσία της Πρίστινα επάνω σε αυτούς.** Σε ό,τι αφορά τις επερχόμενες κοινοβουλευτικές εκλογές στο Κόσοβο (Δεκέμβριος 2010) ο κ. Ivanovic τόνισε πως η Σερβία θα ακολουθήσει την πάγια πολιτική της μη υποστήριξης τους, ενώ άσκησε έντονη κριτική στους Σέρβους που σκέφτονται να συμμετάσχουν σε αυτές. Ο κ. Ivanovic ολοκλήρωσε την ομιλία του λέγοντας πως είναι ζωτικό συμφέρον της Σερβίας να βρεθεί μία λύση με το Κόσοβο γιατί μόνο τότε θα μπορέσει η Σερβία να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το πρόβλημα της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, τα οποία πηγάζουν ή/και βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στο άλυτο καθεστώς του Κοσόβου.

Τον λόγο πήρε στην συνέχεια ο κ. **Ylber Hysa**, ο οποίος εστίασε την ομιλία του στην κατάσταση που επικρατεί στο Κόσοβο μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του (2008) καθώς επίσης και στην στρατηγική που θα ακολουθήσει το Κόσοβο στις επερχόμενες διαπραγματεύσεις με την Σερβία. Κατά την άποψή του, η ανεξαρτησία του Κοσόβου (παρά τις διάφορες προβλέψεις ως προς το αντίθετο) υπήρξε σταθεροποιητικός παράγων για τα Βαλκάνια. Παρόλα αυτά το Κόσοβο κινδυνεύει να εξελιχθεί σε μια «παγωμένη» σύγκρουση (frozen conflict) και είναι το μόνο κράτος στην περιοχή που δεν έχει υπογράψει ακόμα Συμφωνία Σταθερότητας και Σύνδεσης (Stabilization and Association Agreement) με την ΕΕ, δεν έχει αποκτήσει απελευθέρωση του καθεστώτος visa του (visa liberalization) ενώ δεν ανήκει ούτε στο Πρόγραμμα Σύμπραξης για την Ειρήνη (Partnership for Peace) του ΝΑΤΟ. Για αυτόν τον λόγο, συνέχισε, το Κόσοβο πρέπει να ξεπεράσει το σημερινό αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται. Σε ό,τι αφορά τις διαπραγματεύσεις του Κοσόβου με την Σερβία τόνισε πως οι διαπραγματεύσεις θα πρέπει να οδηγήσουν στο τελικό κεφάλαιο της ιστορίας του Κοσόβου: **την de jure αναγνώριση της ανεξαρτησίας του από την Σερβία.** Υπογράμμισε στην συνέχεια ότι οι θεμελιώδεις λίθοι που έχουν διαμορφώσει τα Βαλκάνια τα τελευταία 15 χρόνια (Dayton, Συμφωνία της Αχρίδας και το Σχέδιο Αχτισαάρι) δεν πρέπει να τεθούν υπό αμφισβήτηση από καμία πλευρά. Η κατάσταση που επικρατεί στο Βόρειο Κόσοβο αποτελεί, κατά τον κ. Hysa, ένα εξαιρετικά κρίσιμο ζήτημα. Στο υποθετικό σενάριο απόσχισης του Βορείου Κοσόβου, συνέχισε, υπάρχει ο κίνδυνος να προκληθούν αλυσιδωτές αντιδράσεις, οι οποίες θα οδηγήσουν στην αποσταθεροποίηση ολόκληρης της περιοχής. Ο κ. Hysa ολοκλήρωσε την ομιλία του λέγοντας πως ήρθε η ώρα για το Κόσοβο και την Σερβία να μοιραστούν ένα κοινό όραμα: το κοινό τους μέλλον στους Ευρώ-Ατλαντικούς θεσμούς.

Ο επόμενος ομιλητής, ο κ. **Todoric**, επικεντρώθηκε στην πολιτική της Σερβίας ως προς το Κόσοβο (ιδιαίτερα μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του τελευταίου) και ανέλυσε τους στόχους και την στρατηγική που θα ακολουθήσει η Σερβία στις

επερχόμενες διαπραγματεύσεις. Κατά την άποψη του, η πολιτική της Σερβίας μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις διαφορετικές φάσεις: 1) στην διπλωματική αυτό-απομόνωση της Σερβίας, η οποία διήρκεσε έως τον Μάιο του 2008, 2) σε μία πιο δημιουργική περίοδο, κατά την διάρκεια της οποίας η Σερβία προσπάθησε να βελτιώσει τις σχέσεις της με τα υπόλοιπα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, την ΕΕ και τις ΗΠΑ, 3) σε μία νομικίστικη προσέγγιση, η οποία έλαβε άδοξα τέλος το καλοκαίρι που μας πέρασε μετά την απόφαση του ICJ και 4) στην τωρινή φάση, στην οποία η Σερβία βρίσκεται ακόμα σε αναζήτηση νέας πολιτικής αλλά και ρητορικής. Η απόφαση της Σερβίας και του Κοσόβου να καθίσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων δεν ήταν, κατά τον κ. Todoric, προϊόν εξωτερικών πιέσεων, αλλά αποτέλεσμα της δυσαρέσκειας και των δύο πλευρών με την παρούσα κατάσταση. Η απόφαση του ICJ άφησε και τις δύο πλευρές δυσαρεστημένες, συνέχισε ο κ. Todoric, αφού: 1) η Σερβία δεν κέρδισε αυτά που περίμενε ενώ παράλληλα 2) δεν ήταν ιδιαίτερα θετικό για το Κόσοβο επειδή δεν ακολουθήθηκε από ένα νέο κύμα διεθνών αναγνώρισεων της ανεξαρτησίας του. Λόγω των προγραμματισμένων κοινοβουλευτικών εκλογών στο Κόσοβο (Δεκέμβριος 2010) και των ενδεχόμενων εκλογών στην Σερβία το 2011 ο κ. Todoric εκτίμησε πως η έναρξη των διαπραγματεύσεων μπορεί να πάρει κάποιο χρόνο. Κατά την άποψη του, η Σερβία θα κάτσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων έχοντας τρεις σημαντικούς περιορισμούς, οι οποίοι θα περιορίσουν σημαντικά τα περιθώρια των ελιγμών της: 1) το Σύνταγμα της, το οποίο απαγορεύει την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, 2) την κοινή της γνώμη και 3) το διαφορετικό status των Σέρβων που ζουν στο Βόρειο Κόσοβο σε σύγκριση με αυτούς που ζουν διασκορπισμένοι σε διάφορους θύλακες στο υπόλοιπο Κόσοβο. Παρά το γεγονός ότι κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει το τελικό αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων, **ο κ. Todoric εκτίμησε πως η Σερβία δεν προτίθεται αυτή τη στιγμή να αναζητήσει μια de jure αλλά μάλλον μία ενδιάμεση λύση.** Στο τέλος της ομιλίας του ο κ. Todoric ανέλυσε την κατάσταση στην Βόσνια, δηλώνοντας πως η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να κατανοήσει τις εύθραυστες ισορροπίες ανάμεσα στις κοινότητες της χώρας και συνεπώς δεν θα πρέπει να προσπαθήσει να αλλάξει το status της Republika Srpska.

Ο τελευταίος ομιλητής του panel, **ο Καθ. Frckoski**, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον αρνητικό ρόλο που διαδραματίζει ο λαϊκισμός, ο οποίος χρησιμοποιείται συχνότατα από όλες σχεδόν τις πολιτικές ελίτ των Βαλκανίων, στην επίλυση των σημαντικότερων διενέξεων της περιοχής. Λόγω αυτού του γεγονότος, υπήρξε ιδιαίτερα απαισιόδοξος ως προς την προοπτική επίλυσης αυτών των διενέξεων.

Στην συζήτηση που ακολούθησε, η πλειοψηφία των Αλβανών Κοσοβάρων συμμετεχόντων του συνεδρίου απέρριψε τους ισχυρισμούς των Σέρβων ότι οι Σέρβοι του Βορείου Κοσόβου θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης αντιμετώπισης, εκτιμώντας παράλληλα πως μία ενδεχόμενη απόσχιση του Βορείου Κοσόβου θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει ολόκληρη την περιοχή. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε επίσης στον αρνητικό ρόλο που διαδραματίζει η κοινή γνώμη στην επίλυση των διενέξεων στα Βαλκάνια ενώ ήταν κοινώς αποδεκτό ότι θα πρέπει να βρεθούν τρόποι για να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα. Το panel ολοκληρώθηκε μετά από μία σύντομη ανάλυση του Πρέσβη (ε.τ.) Αλέξανδρου Μαλλιά, ο οποίος εκτίμησε πως ο διαμεσολαβητικός ρόλος της ΕΕ στις διαπραγματεύσεις της Σερβίας με το Κόσοβο αποτυπώνει όχι μόνο την

επιστροφή της στην περιοχή ως ήπιας δύναμης (soft power) αλλά και ως σκληρής δύναμης (hard power).

Το δεύτερο panel, το οποίο συντόνισε η κ. **Hedvig Morvai-Horvat** (Executive Director, European Fund for Balkans) και είχε τίτλο **“Confronting the Economic Crisis in the Balkans”**, είχε κύριους ομιλητές τους: Δρ. Vladimir Gligorov (Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης και ερευνητή στο Vienna Institute of International Economic Studies) και τον Δρ. Jens Bastian (Visiting Southeast Fellow στο Saint Antony’s College του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και Senior Research Fellow στο ΕΛΙΑΜΕΠ). Οι δύο ομιλητές εστίασαν την προσοχή τους στην οικονομική κατάσταση που επικρατεί στα Βαλκάνια (και ειδικά μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής και αργότερα της ελληνικής κρίσης) ενώ πρότειναν λύσεις για να ξεπεραστεί το σημερινό οικονομικό αδιέξοδο των Βαλκανίων .

Ο Δρ. **Gligorov**, αφού περιέγραψε πρώτα το προβληματικό μοντέλο ανάπτυξης των Βαλκανίων κατά την τελευταία δεκαετία, ανέλυσε τις συνέπειες της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης στις οικονομίες της περιοχής και επιχειρηματολόγησε στο τι πρέπει να γίνει από εδώ και στο εξής ώστε οι βαλκανικές χώρες να αποκτήσουν ένα πιο βιώσιμο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης. Το εύθραυστο οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης των Βαλκανίων της τελευταίας δεκαετίας είχε κατά τον Δρ. Gligorov τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: 1) ήταν ιδιαίτερα βασισμένο στον εκτεταμένο εξωτερικό δανεισμό, ο οποίος οδηγούσε κατά συνέπεια σε μεγάλα εμπορικά ελλείμματα (trade deficits), 2) ήταν βασισμένο στην κατανάλωση και 3) η αγορά εργασίας (labor market), παρά την πολυετή μεγέθυνση του ΑΕΠ, παρέμενε ιδιαίτερα υποτονική και συμπιεσμένη. Λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης τα βαλκανικά κράτη δεν μπορούσαν πλέον να προσελκύσουν ξένα κεφάλαια, τα οποία έπαιζαν μέχρι τότε καθοριστικό ρόλο για την βιωσιμότητα των οικονομιών τους. Σαν αποτέλεσμα, οι περισσότερες βαλκανικές οικονομίες αντιμετωπίζουν τα τελευταία δύο χρόνια οικονομική ύφεση, αύξηση της ανεργίας και στάσιμα ή συρρικνωμένα εισοδήματα. Ο Δρ. Gligorov πρόβλεψε ότι τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα (δηλαδή τουλάχιστον για τα επόμενα 2-3 χρόνια) οι οικονομίες των Βαλκανίων θα παραμείνουν στάσιμες λόγω κυρίως της έλλειψης της εξωτερικής τους χρηματοδότησης. **Οι πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες της κακής οικονομικής κατάστασης των βαλκανικών οικονομιών δεν έχουν γίνει ακόμα ορατές.** Η Σερβία και η Κροατία είναι οι δύο χώρες, που έχουν τις περισσότερες πιθανότητες για να ξεσπάσουν σε αυτές έντονες κοινωνικές αναταραχές, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν ακόμα και στην ανατροπή των σημερινών κυβερνήσεων. Σε ό,τι αφορά την στρατηγική εξόδου από την σημερινή ύφεση ο Δρ. Gligorov υπέδειξε την ανάγκη για: 1) μεγάλης κλίμακας διαβαλκανικά έργα υποδομής (παρά τους σημερινούς δημοσιονομικούς περιορισμούς και την απροθυμία των πολιτικών και οικονομικών ελίτ των Βαλκανίων για περαιτέρω περιφερειακή συνεργασία) και 2) την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (FDI), ιδιαίτερα από την Γερμανία. Τέλος, αμφισβήτησε τόσο τις προθέσεις αλλά και τις δυνατότητες της Τουρκίας να διαδραματίσει ένα κομβικό οικονομικό ρόλο στα Βαλκάνια.

Ο λόγος δόθηκε στην συνέχεια στον Δρ. **Bastian**, ο οποίος ξεκίνησε την ομιλία του δηλώνοντας πως η πολιτική αποτελεί πλέον τον θετικό ενώ η οικονομία τον αρνητικό πόλο στα Βαλκάνια. Παρόλα αυτά, συνέχισε, η οικονομική ύφεση αναπόφευκτα θα

επηρεάσει αρνητικά και την πρόοδο που έχει επιτευχθεί στον τομέα της πολιτικής. Η οικονομική ύφεση έχει καθυστερήσει ή ακόμα χειρότερα σταματήσει την πορεία μείωσης της οικονομικής διαφοράς των Βαλκανίων με την υπόλοιπη Ευρώπη θέτοντας υπό αμφισβήτηση την οικονομική πρόοδο των Βαλκανίων κατά την τελευταία 20ετία. Τα τελευταία δύο χρόνια οι βαλκανικές οικονομίες αντιμετωπίζουν αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, μειώσεις των θέσεων εργασίας, σκληρά προγράμματα λιτότητας και μείωση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων. Σαν αποτέλεσμα της οικονομικής ύφεσης σχεδόν όλα τα κράτη της περιοχής έχουν υπαχθεί σε κάποιο πρόγραμμα εξωτερικής οικονομικής βοήθειας (δεν είναι τυχαίο ότι από τα 18 συνολικά προγράμματα διάσωσης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου τα 8 αφορούν κράτη της περιοχής). Επιπρόσθετα, τόνισε πως οι συνέπειες της ελληνικής κρίσης έχουν προς το παρόν περιοριστεί. Αυτό όμως μπορεί να αλλάξει στο άμεσο μέλλον, αφού η Ελλάδα έχει πάψει, κατά τον Δρ. Bastian, να είναι η πιο σημαντική επενδύτρια χώρα στην περιοχή, ενώ θα πρέπει να αναμένουμε σημαντική μείωση των ελληνικών ροών κεφαλαίου και των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στα Βαλκάνια καθώς επίσης και των εμβασμάτων των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα. Τα κράτη των Βαλκανίων έχουν προσπαθήσει μέχρι στιγμής να αντιμετωπίσουν την ύφεση προσπαθώντας να μειώσουν την εξάρτησή τους σε ξένα νομίσματα, υποτιμώντας τα εθνικά τους νομίσματα (με θετικά αλλά και αρνητικά αποτελέσματα) και ασκώντας πιέσεις στις εμπορικές τους τράπεζες, ώστε οι τελευταίες να υιοθετήσουν μία πιο συντηρητική πολιτική δανεισμού διότι είχαν/έχουν συγκεντρώσει έναν πολύ σημαντικό αριθμό μη-εξυπηρετούμενων δανείων (non-performing loans). Μία σημαντική και αισιόδοξη εξέλιξη είναι, κατά τον Δρ. Bastian, η ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας (η επιστροφή της Γιουγκοσλαβικής οικονομικής σφαίρας όπως την αποκάλεσε). Τα πιο πρόσφατα παραδείγματα που φανερώνουν την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας είναι μεταξύ άλλων: 1) η αύξηση των κροατικών εξαγωγών στην Σερβία, 2) η κοινή σύμπραξη μεταξύ της Σλοβενίας, της Κροατίας και της Σερβίας για την διευκόλυνση της μεταφοράς αγαθών μέσω των σιδηροδρόμων τους και 3) το νέο ferry που συνδέει την Σερβία με το Vukovar. Ολοκληρώνοντας την ομιλία του ο Δρ. Bastian τόνισε πως οι οικονομίες των Βαλκανίων θα πρέπει να προσανατολιστούν σε ένα εξαγωγικό μοντέλο ανάπτυξης, προσελκύνοντας Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, οι οποίες θα ενισχύουν τις εγχώριες επιχειρήσεις με εξαγωγικό προσανατολισμό. Επιπρόσθετα, υπάρχουν πολλά περιθώρια ενίσχυσης της περιφερειακής συνεργασίας, ιδιαίτερα σε διαβαλκανικά έργα υποδομής σε τομείς όπως οι μεταφορές και η ενέργεια. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία αυτών των προγραμμάτων είναι η ύπαρξη διάφανων διαδικασιών εργολαβίας και προμηθειών. Τέλος, εκτίμησε ότι οι Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί (όπως το ΔΝΤ) θα συνεχίσουν για κάποιο διάστημα να παίζουν σημαντικό ρόλο στην χρηματοδότηση των βαλκανικών οικονομιών ενώ εξέφρασε την πεποίθησή του πως η Τουρκία θα διαδραματίσει ένα σημαντικότερο οικονομικό ρόλο στην περιοχή, αντικαθιστώντας σε κάποιο βαθμό την Ελλάδα.

Το τρίτο panel, το οποίο συντόνισε η κ. Nida Gelazis (Senior Associate of European Studies, Woodrow Wilson Center for Scholars) και είχε τίτλο **“The Role of External Actors in the Region”**, είχε κύριους καλεσμένους τους: Δρ. Franz-Lothar Altmann (Ειδικό στα Βαλκάνια και Αναπληρωτή Καθηγητή στο Κρατικό Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου), κ. Rob Benjamin (Senior Associate και Regional Director for

Central and Eastern Europe στο National Democratic Institute, Washington DC) και την Δρ. Beata Huszka (Επίκουρης Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Eotvos Lorand, Βουδαπέστη). Οι πολιτικές της ΕΕ και των ΗΠΑ στα Βαλκάνια κυριάρχησαν στην συζήτηση αυτού του panel.

Ο Δρ. Altmann, αφού αναγνώρισε αρχικά τον ΟΗΕ, την ΕΕ, τις ΗΠΑ, τον ΟΑΣΕ, την Ρωσία, την Τουρκία και του Διεθνείς Οικονομικούς Οργανισμούς (IFI) ως τους σημαντικότερους εξωτερικούς παίκτες στα Βαλκάνια, επικεντρώθηκε στον ρόλο που διαδραματίζει η ΕΕ στα Βαλκάνια, διότι η ΕΕ παραμένει και θα συνεχίσει στο μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο μέλλον να αποτελεί τον σημαντικότερο εξωτερικό παίκτη της περιοχής. **Το κεντρικό επιχείρημα ολόκληρης της ομιλίας του ήταν πως η επιρροή και η αξιοπιστία της ΕΕ ως φορέα αλλαγής και μεταρρυθμίσεων (transformative power) στα Βαλκάνια έχει τραυματιστεί ιδιαίτερα κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών, κυρίως λόγω της μη συνεκτικής στάσης και πολιτικής της, η οποία οφείλεται στα διαφορετικά συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από την μία και πολλών κρατών-μελών από την άλλη.** Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπήρξε ανέκαθεν πιο ένθερμη υποστηρίκτρια της ευρωπαϊκής πορείας των Δυτικών Βαλκανίων ενώ αντίθετα υπάρχει μια αυξανόμενη κούραση για την περαιτέρω διεύρυνση (enlargement fatigue) σε πολλά κράτη-μέλη. Αυτός ο εσωτερικός διχασμός οδήγησε την ΕΕ σε πολλά πισωγυρίσματα της πολιτικής της ως προς τα Δυτικά Βαλκάνια κατά τα τελευταία χρόνια. Ο Δρ. Altmann χρησιμοποίησε δύο παραδείγματα που φανερώνουν την μη συνεκτική πολιτική αλλά και την μείωση της επιρροής της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια: 1) το Κόσοβο και 2) την Βοσνία. Στο Κόσοβο, η ΕΕ είναι διχασμένη ανάμεσα στα 22 κράτη-μέλη που έχουν αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του και στα υπόλοιπα 5 τα οποία αντιτίθενται σθεναρά στην προοπτική ενός ανεξάρτητου Κοσόβου. Επίσης η φιλόδοξη αποστολή της ΕΕ με την ονομασία EULEX δεν έχει καταφέρει ακόμα να επιβληθεί στο Βόρειο Κόσοβο, γεγονός το οποίο πλήττει ακόμα περισσότερο την αξιοπιστία της ΕΕ στο Κόσοβο. Στην Βοσνία, η πολιτική αιρεσιμότητα (political conditionality) της ΕΕ τραυματίστηκε ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, κυρίως λόγω των πισωγυρισμάτων της ΕΕ στις προτεινόμενες Συνταγματικές τροποποιήσεις και στις μεταρρυθμίσεις της Αστυνομίας, οι οποίες εάν είχαν εφαρμοστεί πλήρως θα είχαν οδηγήσει σε ένα πιο ισχυρό και βιώσιμο βοσνιακό κράτος. Παρά το γεγονός ότι η ΕΕ είχε αρχικά προωθήσει και υποστηρίξει αυτές τις μεταρρυθμίσεις, χρησιμοποιώντας τις ως έμμεση προϋπόθεση για την ενταξιακή πορεία της Βοσνίας, στην συνέχεια αναγκάστηκε να υποχωρήσει λόγω των ισχυρών πιέσεων που προήλθαν από κάποια κράτη-μέλη της. Ο Δρ. Altmann ολοκλήρωσε την ομιλία του εκτιμώντας πως η επιρροή της ΕΕ στην Βοσνία ενδέχεται να τραυματιστεί ακόμα περισσότερο στην περίπτωση που ο Ειδικός Απεσταλμένος της ΕΕ (EUSR) αντικαταστήσει πλήρως τον Ανώτατο Εκπρόσωπο του ΟΗΕ (HR) στην Βοσνία. Οι δύο αυτές ιδιότητες δίνονται μέχρι σήμερα στον ίδιο άνθρωπο, ο οποίος λειτουργεί και με τους 2 θεσμικούς ρόλους. Στην πιθανή περίπτωση όμως που το 2011 ή το 2012 καταργηθεί τελείως το Γραφείο του Ανώτατου Εκπροσώπου (OHR), ο Ειδικός Απεσταλμένος της ΕΕ δεν θα μπορεί να χρησιμοποιεί πλέον τις πανίσχυρες Εξουσίες της Βόννης (Bonn Powers), οι οποίες ανήκουν αποκλειστικά στον Ανώτατο Εκπρόσωπο του ΟΗΕ.

Η επόμενη ομιλήτρια, η **Δρ. Beata Huszka**, επικεντρώθηκε στο τι θα πρέπει να περιμένουμε ως προς τα Δυτικά Βαλκάνια από την επερχόμενη Προεδρία της ΕΕ από την Ουγγαρία. **Είναι ιδιαίτερα απίθανο, εκτίμησε, πως μπορεί να δοθεί μία νέα ώθηση και δυναμική στην πολιτική της ΕΕ ως προς τα Δυτικά Βαλκάνια κατά την διάρκεια της Ουγγρικής Προεδρίας.** Σύμφωνα με την προπαρασκευαστική agenda της Ουγγρικής Προεδρίας, η τελευταία προτίθεται να δώσει ιδιαίτερη έμφαση σε πιο πειστικά και φλέγοντα ζητήματα (π.χ. στην τρέχουσα οικονομική κρίση και στην αναμόρφωση του κοινοτικού προϋπολογισμού) και όχι τόσο στην ενταξιακή πορεία των Δυτικών Βαλκανίων, η οποία βρίσκεται μόλις στην 6^η θέση των προτεραιοτήτων της agenda. Παρόλα αυτά η Ουγγρική Προεδρία, ολοκλήρωσε η Δρ. Huszka, θα προσπαθήσει να πάρει κάποιες πρωτοβουλίες που αφορούν τα Δυτικά Βαλκάνια επιδιώκοντας: 1) να ολοκληρώσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις και ίσως ακόμα και να υπογράψει την Ενταξιακή Συνθήκη της ΕΕ με την Κροατία, 2) να πιέσει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ώστε αυτό να δώσει μία ξεκάθαρη ημερομηνία έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της FYROM με την ΕΕ, 3) να αρχίσει τις διαπραγματεύσεις με το Κόσοβο για την κατάργηση της visa που ισχύει μέχρι σήμερα και 4) να επιβλέψει τις διαπραγματεύσεις της Σερβίας με το Κόσοβο αλλά και την συνεργασία της Σερβίας με το ICTY.

Ο κ. Benjamin ξεκίνησε την ομιλία του δηλώνοντας πως η συνολική παρουσία και πολιτική των ΗΠΑ στα Βαλκάνια κατά την διάρκεια των περασμένων ετών υπήρξε σταθερή, συνεκτική και εποικοδομητική. **Παρά την διάχυτη πεποίθηση ανάμεσα σε σημαντικούς πολιτικούς κύκλους της Ουάσιγκτον ότι πολλά προβλήματα στα Βαλκάνια δεν έχουν ακόμα λυθεί (π.χ. Κόσοβο ή Βοσνία) αλλά και την έλλειψη εμπιστοσύνης που διακατέχει κάποιους από αυτούς ως προς τις ικανότητες της ΕΕ να αναλάβει αποτελεσματικά τα ηνία της διεθνούς κοινότητας στην περιοχή, εκτίμησε πως τα στρατηγικά συμφέροντα των ΗΠΑ βρίσκονται σε άλλα σημεία του πλανήτη.** Παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ διατηρούν ακόμα μία παρουσία στην περιοχή, ο κ. Benjamin εκτίμησε πως το εύρος, το βάθος αλλά και η διάρκεια αυτής της παρουσίας μπορεί να μην είναι αρκετά επαρκή και αποτελεσματικά. Κατά την άποψη του οι ΗΠΑ έχουν τρεις βασικούς στόχους στα Βαλκάνια: 1) να εξασφαλίσουν την σταθερότητα και την ασφάλεια στην περιοχή, 2) να μετατρέψουν τα Βαλκάνια σε μία περιοχή που θα συνεισφέρει – αντί μόνο να λαμβάνει όπως γίνεται σήμερα- πόρους στην επιδίωξη των παγκόσμιων στρατηγικών στόχων των ΗΠΑ και 3) να λύσει τα εναπομείναντα προβλήματα στα Βαλκάνια και ιδιαίτερα αυτά της Βοσνίας και του Κοσόβου λόγω της πρότερης σημαντικότητας ανάμειξης και πολιτικής επένδυσης των ΗΠΑ σε αυτά. Οι ΗΠΑ προσπαθούν να πετύχουν αυτούς τους στόχους με τους ακόλουθους τρόπους: 1) υποστηρίζοντας ένθερμα την ενσωμάτωση της περιοχής στους Ευρώ-Ατλαντικούς θεσμούς, 2) παρέχοντας διπλωματική και πολιτική υποστήριξη και βοήθεια (ειδικά στην Βοσνία, το Κόσοβο, την Σερβία και τα Σκόπια) και 3) προσφέροντας οικονομική υποστήριξη στα Βαλκάνια (η οποία τα τελευταία χρόνια κατευθύνεται σχεδόν εξολοκλήρου στην βελτίωση των διοικητικών θεσμών). Κατά την άποψη του, υπάρχει ένα σημαντικότερο κενό ανάμεσα στους φιλόδοξους στόχους των ΗΠΑ στα Δυτικά Βαλκάνια από την μία πλευρά και των διαρκώς μειούμενων πόρων που διαθέτουν για την επίτευξη αυτών των στόχων από την άλλη. Οι ΗΠΑ προσπαθούν να καλύψουν αυτό το κενό μέσα από τους πόρους της ΕΕ. Ο κ. Benjamin ολοκλήρωσε δηλώνοντας ότι: 1) η αμερικανική παρουσία στα Δυτικά Βαλκάνια παραμένει απολύτως αναγκαία, 2) οι ΗΠΑ

έχουν ακόμα σημαντική επιρροή στην περιοχή και 3) η δέσμευση και η εμπλοκή των ΗΠΑ στα Βαλκάνια πιθανότατα θα μειωθεί κατά τα επόμενα χρόνια.

Το panel ολοκληρώθηκε μετά από μια σύντομη παρέμβαση της κ. Nida Gelazis, η οποία δήλωσε ότι: 1) απαιτείται καλύτερος συντονισμός της πολιτικής των πιο σημαντικών εξωτερικών παικτών της περιοχής, 2) η διεθνής κοινότητα οφείλει να ακολουθήσει μία νέα προσέγγιση στα Δυτικά Βαλκάνια πέραν της ένταξης τους στην ΕΕ και 3) χρειάζεται ένας νέος και πιο αποτελεσματικός καταμερισμός εργασίας ανάμεσα στους σημαντικότερους δρώντες της διεθνούς κοινότητας στα Δυτικά Βαλκάνια.

Το καταληκτικό panel, το οποίο συντόνισε η κ. **Μαρία Λογοθέτη** (Ειδική Γραμματέας για την Αξιοποίηση Διεθνών Προγραμμάτων, Υπουργείο Εξωτερικών) και είχε τίτλο “ **The European Perspective of the Western Balkans in 2014**”, είχε κύριους ομιλητές τους: Δρ. Όθων Αναστασάκη (Διευθυντή του SEESOX του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης), τον κ. Gerald Knaus (Πρόεδρο του European Stability Initiative, Κωνσταντινούπολη), τον κ. Γιώργο Σπανό (Ειδικό επί βαλκανικών θεμάτων, Υπουργείο Εξωτερικών) και τον Δρ. Αλέξανδρο Γιαννή (Συμβούλου της Βαρόνης Catherine Ashton).

Ο Δρ. **Αναστασάκης** επικεντρώθηκε στις τελευταίες Εκθέσεις Προόδου (Progress Reports) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα Δυτικά Βαλκάνια. Από μία πρόχειρη ματιά στις Εκθέσεις Προόδου προκύπτει ότι: 1) η Αλβανία βιώνει μια περίοδο έντονης πολιτικής πόλωσης, 2) η ευρωπαϊκή πορεία της Σερβίας σκοντάφτει συνεχώς στο εμπόδιο του Κοσόβου, 3) το Κόσοβο υποφέρει από την εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος, 4) η Βοσνία παραμένει εξαιρετικά διχασμένη, 5) η Κροατία βρίσκεται σε καλό δρόμο παρά τις παθογένειες στην διοίκηση και στο δικαστικό της σύστημα, 6) το Μαυροβούνιο έλαβε θετική Γνωμοδότηση (Avis) από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 7) τα Σκόπια πρέπει να μετριάσουν τον εθνικιστικό τόνο που έχουν υιοθετήσει κατά την τελευταία περίοδο και 8) οι πολίτες της Αλβανίας και της Βοσνίας δεν χρειάζονται πλέον visa για να εισέλθουν στην ΕΕ. Σε ένα βαθύτερο επίπεδο ανάλυσης προκύπτει ότι: 1) η διεύρυνση δεν αποτελεί πλέον προτεραιότητα για την ΕΕ, 2) τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων θεωρούν πως η ΕΕ βάζει συνεχώς εμπόδια στην ευρωπαϊκή τους πορεία 3) η ΕΕ δεν έχει κοινή στάση σε ό,τι αφορά το Κόσοβο, 4) η Βοσνία παραμένει εξαιρετικά διχασμένη ενώ παράλληλα η Republika Srpska αποξενώνεται ολοένα και περισσότερο από το κεντρικό κράτος της Βοσνίας και 5) η αιρεσιμότητα (conditionality) της ΕΕ δεν είναι πλέον τόσο αποτελεσματική όσο ήταν στο παρελθόν. Ο Δρ. Αναστασάκης ολοκλήρωσε την ομιλία του εκτιμώντας ότι: 1) η ΕΕ λειτουργεί πλέον περισσότερο διαχειριστικά παρά έχοντας κάποιο όραμα για την περιοχή, 2) η Τουρκία δραστηριοποιείται πλέον στα Βαλκάνια με έναν πολύ συστηματικό τρόπο και 3) η ΕΕ παραμένει εξαιρετικά χρήσιμη και μπορεί να βοηθήσει τα Βαλκάνια σε μειονοτικά ζητήματα, σε θέματα περιφερειακής συνεργασίας καθώς επίσης και στις σημαντικές διμερείς διενέξεις της περιοχής.

Ο κ. **Knaus** εκτίμησε ότι τα Βαλκάνια έχουν σημειώσει σημαντική πρόοδο κατά την διάρκεια της τελευταίας πενταετίας και χρησιμοποίησε κάποια παραδείγματα που το επιβεβαιώνουν: 1) η ανεξαρτησία του Κοσόβου έφερε στην εξουσία την πιο φιλο-

ευρωπαϊκή κυβέρνηση στην Σερβία, 2) ο αυξανόμενος αριθμός των Σέρβων Κοσοβάρων που συμμετέχουν στις εκλογές και τους θεσμούς του Κοσόβου, 3) η κοινή πεποίθηση ότι δεν πρόκειται πλέον να υπάρξει άλλη ένοπλη σύρραξη στην Βοσνία, 4) η συγγνώμη του Κροάτη Προέδρου για πολλές πολεμικές επιχειρήσεις της Κροατίας κατά την διάρκεια των πολέμων στην Γιουγκοσλαβία στην δεκαετία του 1990, 5) η απελευθέρωση του καθεστώτος visa για όλα τα κράτη της περιοχής (πλην Κοσόβου) και 6) ότι οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην Σερβία και στο Κόσοβο βρίσκονται στην δεύτερη θέση των προτεραιοτήτων για το 2011 της Βαρόνης Ashton. Παρά τα ενθαρρυντικά αυτά σημάδια, τα Δυτικά Βαλκάνια αντιμετωπίζουν ακόμα σημαντικά προβλήματα όπως: 1) η ασάφεια που επικρατεί ως προς τον χρόνο ένταξης τους στην ΕΕ, 2) οι σημαντικές διμερείς διαφορές που ταλανίζουν την περιοχή, 3) η απογοήτευση πολλών κρατών των Δυτικών Βαλκανίων (πχ. Σερβία, Κόσοβο) με τις συνεχόμενες απαιτήσεις και τα εμπόδια της ΕΕ ως προς την ευρωπαϊκή τους πορεία και 4) η απουσία της Ελλάδας ως σταθεροποιητικού παράγοντα στην περιοχή, η οποία οφείλεται στην διαμάχη της με τα Σκόπια για την ονομασία των τελευταίων. Η διαδικασία της διεύρυνσης θα αποκτήσει νέα πνοή εάν τα Σκόπια ξεκινήσουν τις ενταξιακές τους διαπραγματεύσεις με την ΕΕ εντός του 2011. Αυτό προϋποθέτει όμως πρώτα την εξεύρεση μίας λύσης με την Ελλάδα. **Ο κ. Κnaud ολοκλήρωσε την παρουσίαση του προτείνοντας μία πιθανή λύση: αφού οι δύο χώρες συμφωνήσουν σε μία κοινώς αποδεκτή ονομασία, η οποία θα τεθεί σε άμεση ισχύ στις διμερείς τους σχέσεις, το Κοινοβούλιο των Σκοπίων θα τροποποιήσει το Σύνταγμα της χώρας, μέσω του οποίου τα Σκόπια θα δεσμευτούν ότι η συγκεκριμένη ονομασία θα είναι erga omnes την μέρα που η χώρα θα γίνει κράτος-μέλος της ΕΕ (αυτός ο όρος θα συμπεριληφθεί και στην Συνθήκη Ένταξης των Σκοπίων στην ΕΕ).** Με αυτόν τον τρόπο η Ελλάδα θα εξασφαλίσει ότι η νέα ονομασία θα αντικαταστήσει άμεσα την λέξη FYROM στις διμερείς της σχέσεις με τα Σκόπια καθώς επίσης ότι θα είναι erga omnes την στιγμή που τα Σκόπια ενταχθούν στην ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, τα Σκόπια θα έχουν την εγγύηση ότι αν δεν ενταχθούν στην ΕΕ δεν θα έχουν παραχωρήσει την ονομασία τους έναντι τρίτων.

Ο λόγος δόθηκε στην συνέχεια στον κ. Σπανό ο οποίος επικεντρώθηκε στην προτεινόμενη από την ελληνική κυβέρνηση “Agenda 2014”. Η Agenda 2014 έχει στόχο να δώσει μία νέα πνοή στην ενταξιακή πορεία των Δυτικών Βαλκανίων στην ΕΕ, χωρίς όμως να προσπαθεί να παρακάμψει τις απαιτήσεις και τα κριτήρια που έχουν τεθεί από την ΕΕ. Παρά το γεγονός ότι πολλές πτυχές της Agenda 2014 θα διασαφηνιστούν κατά την διάρκεια των επόμενων μηνών από την ελληνική κυβέρνηση, η Ελλάδα είναι ήδη έτοιμη να προσφέρει την κατάλληλη τεχνογνωσία και υποστήριξη στα υποψήφια κράτη. Προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία η συγκεκριμένη πρωτοβουλία, η Ελλάδα θα ζητήσει την ενεργό συμμετοχή και στήριξη αυτής της προσπάθειας από χώρες όπως η Αυστρία, η Ουγγαρία και η Σλοβενία.

Ο Δρ. Γιαννής επικεντρώθηκε στην πολιτική της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια. Κατά την άποψη του η περιοχή έχει σημειώσει αξιοσημείωτη πρόοδο κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών. Περίτρανη απόδειξη της προόδου τους είναι η απελευθέρωση του καθεστώτος visa για όλα τα κράτη της περιοχής (με μοναδική εξαίρεση το Κόσοβο). Παρά το γεγονός ότι η ενταξιακή πορεία των Δυτικών Βαλκανίων έχει χάσει σε κάποιο βαθμό την δυναμική της κατά τα τελευταία χρόνια, τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελούν

ακόμα σημαντική προτεραιότητα για την ΕΕ. **Ιδιαίτερα σημαντικό και αισιόδοξο γεγονός για τον Δρ. Γιαννή είναι η πεποίθηση ανάμεσα στους σημαντικότερους πολιτικούς κύκλους της ΕΕ για την ιστορική νομοτέλεια της ένταξης των Δυτικών Βαλκανίων στους κόλπους της ΕΕ.** Κατά την άποψη του, παρά την είσοδο νέων παικτών στην περιοχή (που είναι αποτέλεσμα της αλλαγής των παγκόσμιων συσχετισμών ισχύος), η ΕΕ και οι ΗΠΑ παραμένουν οι σημαντικότεροι εξωτερικοί δρώντες στα Δυτικά Βαλκάνια. Παρόλα αυτά η ΕΕ προτίθεται ή σε ορισμένες περιπτώσεις έχει ήδη ξεκινήσει να συνεργάζεται με τους νέους παίκτες της περιοχής όπως η Τουρκία.

Οι επερχόμενες διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην Σερβία και στο Κόσοβο αλλά και η διαμάχη της Ελλάδας με τα Σκόπια, σχετικά με την ονομασία των τελευταίων, ήταν τα δύο θέματα που μονοπώλησαν στην συζήτηση που ακολούθησε. Ο Καθ. Frckoski εκτίμησε πως η μόνη βιώσιμη λύση μεταξύ της Ελλάδας και των Σκοπίων θα πρέπει να αντιμετωπίσει, πέραν του ονόματος, τις ευαισθησίες και των δύο πλευρών σε ζητήματα εθνικής ταυτότητας. Πρότεινε και οι δύο χώρες να μοιραστούν τον όρο Macedonian με τον εξής διαφοροποιητικό τρόπο: Makedonas/Macedonian για την μία πλευρά και Makedonski (στα σλαβικά)/ Macedonian για την άλλη πλευρά. Τον λόγο στο τέλος πήρε ο Πρέσβης (ε.τ) Αλέξανδρος Μαλλίας ο οποίος ισχυρίστηκε πως απαιτείται μεγαλύτερη συνεργασία μεταξύ των ΜΜΕ της Ελλάδας και των Σκοπίων, αφού οι ελληνικές θέσεις γίνονται εξαιρετικά σπάνια γνωστές στην κοινή γνώμη της γειτονικής μας χώρας.